

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه جهت اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی

عنوان:

رابطه‌ی علی هیجان های پیشرفت و انگیزش تحصیلی با مشغولیت تحصیلی با
میانجی‌گری سرسختی تحصیلی در دانش آموزان دختر دبیرستانی شهر دزفول

پژوهش‌گر:

سیمین زغبی قناد

استاد راهنما:

دکتر سیروس عالی پور

استاد مشاور:

دکتر منیجه شهنی بیلاق

محل برگزاری:

آزمایشگاه روانشناسی

تاریخ برگزاری:

۱۲:۳۰ دوشنبه ۱۵ شهریور ماه

i	فهرست مطالب
v	فهرست جدول‌ها
vi	فهرست نمودارها
vii	چکیده

فصل اول: موضوع پژوهش

۱	بیان مسئله
۵	اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	هدف‌های پژوهش
۷	فرضیه‌های پژوهش
۸	تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

فصل دوم: پیشینه‌ی پژوهش

۱۲	مقدمه
۱۲	الف) پیشینه نظری پژوهش
۱۲	هیجان‌های پیشرفت
۱۲	تعریف هیجان و ابعاد آن
۱۳	وظایف و نقش هیجان‌ها
۱۴	هیجان‌های مثبت و منفی
۱۴	نظریه‌های هیجان
۱۴	نظریه‌های زیستی هیجان
۱۵	نظریه‌های شناختی هیجان
۱۶	نظریه‌های اختصاصی هیجان
۱۶	نظریه‌های تحولی هیجان
۱۷	نظریه‌های اجتماعی و نقش فرهنگ در هیجان
۱۷	نظریه‌های بالینی هیجان
۱۸	نظریه‌ی کنترل-ارزش هیجان‌های پیشرفت

۱۹	کنترل، ارزش‌ها و هیجان‌ها: روابط بین ارزیابی‌ها و عواطف
۲۰	هیجان‌های برون‌دادی معطوف به آینده
۲۱	هیجان‌های برون‌دادی معطوف به گذشته
۲۲	هیجان‌های فعال
۲۲	تعاریف انگیزش و انگیزش تحصیلی
۲۳	نظریه‌های انگیزش
۲۳	نظریه‌های رفتاری
۲۴	نظریه‌های شناختی
۲۴	نظریه‌های انسان‌گرایی
۲۵	نظریه‌ی انگیزش پیشرفت
۲۶	نظریه‌ی خودتعیین‌گری انگیزش تحصیلی
۲۶	پیوستار خودتعیین‌گری
۲۸	انگیزش درونی، انگیزش بیرونی و بی‌انگیزگی
۳۰	سرسختی تحصیلی
۳۱	ابعاد سرسختی تحصیلی
۳۲	نظریه‌ی انگیزش تحصیلی دوک
۳۳	نظریه‌ی سرسختی کوباسا
۳۴	سرسختی، پایداری و راهبردهای مقابله
۳۵	مشغولیت تحصیلی
۳۶	مشغولیت رفتاری
۳۷	مشغولیت هیجانی
۳۸	مشغولیت شناختی
۴۰	پیش‌بین‌های مشغولیت تحصیلی
۴۲	(ب) پیشینه‌ی پژوهشی
۴۲	انگیزش تحصیلی و سرسختی تحصیلی
۴۲	هیجان‌های تحصیلی و سرسختی تحصیلی
۴۳	سرسختی تحصیلی و مشغولیت تحصیلی
۴۴	انگیزش تحصیلی و مشغولیت تحصیلی
۴۴	هیجان‌های تحصیلی و مشغولیت تحصیلی

پژوهش‌های مرتبط با مدل پیشنهادی ۴۵

خلاصه ۴۷

فصل سوم: روش اجرای پژوهش

مقدمه ۴۸

طرح پژوهش ۴۸

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری ۴۸

ابزارهای پژوهش ۴۹

مقیاس تجدیدنظر شده‌ی سرسختی تحصیلی ۴۹

مقیاس انگیزش تحصیلی ۵۴

پرسشنامه‌ی هیجان‌های تحصیلی پکران ۵۸

مقیاس مشغولیت تحصیلی تینیو ۶۱

روش اجرای پژوهش ۶۸

روش‌های آماری مورد نیاز برای تجزیه و تحلیل داده‌ها ۶۸

فصل چهارم: یافته‌های پژوهش

مقدمه ۶۹

یافته‌های توصیفی ۶۹

ضرایب همبستگی ۷۰

یافته‌های مربوط به فرضیه‌های پژوهش ۷۲

یافته‌های مربوط به آزمون مدل پیشنهادی ۷۲

ارزیابی مدل پیشنهادی ۷۵

یافته‌های مربوط به فرضیه‌های مستقیم ۷۵

یافته‌های مربوط به فرضیه‌های غیر مستقیم ۷۸

یافته‌های مربوط به آزمون مدل اصلاح‌شده ۸۰

ارزیابی مدل اصلاح‌شده ۸۳

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

مقدمه ۸۴

۸۴	بررسی برآزش مدل‌های پیشنهادی و اصلاح شده
۸۴	تبیین یافته‌های مربوط به فرضیه‌های مستقیم
۸۸	تبیین یافته‌های مربوط به فرضیه‌های غیرمستقیم
۹۱	محدودیت‌های پژوهش
۹۱	پیشنادهای پژوهش
۹۴	منابع فارسی
۹۶	منابع لاتین

- جدول ۳-۱. شاخص‌های برازندگی مربوط به تحلیل عامل تاییدی مقیاس سرسختی تحصیلی ۵۱
- جدول ۳-۲. شاخص‌های برازندگی مربوط به تحلیل عامل تاییدی مقیاس انگیزش تحصیلی ۵۵
- جدول ۳-۳. ضرایب آلفای کرونباخ و تنصیف ابعاد سه‌گانه‌ی مقیاس انگیزش تحصیلی ۵۵
- جدول ۳-۴. شاخص‌های برازندگی مربوط به تحلیل عامل تاییدی پرسشنامه‌ی هیجان‌های تحصیلی پکران ۵۹
- جدول ۳-۵. دسته‌های نه‌گانه‌ی پرسشنامه‌ی مشغولیت تحصیلی تینیو ۶۱
- جدول ۳-۶. شاخص‌های برازندگی مربوط به تحلیل عامل تاییدی مدل سه‌عاملی پرسشنامه‌ی مشغولیت تحصیلی تینیو ۶۲
- جدول ۳-۷. ضرایب آلفای کرونباخ و تنصیف پرسشنامه‌ی مشغولیت تحصیلی تینیو ۶۳
- جدول ۴-۱. یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش برای کل شرکت‌کنندگان ۷۰
- جدول ۴-۲. ماتریس ضرایب همبستگی مربوط به متغیرهای پژوهش برای کل شرکت‌کنندگان ۷۱
- جدول ۴-۳. پارامترهای اندازه‌گیری روابط مستقیم متغیرها در مدل پیشنهادی ۷۴
- جدول ۴-۴. شاخص‌های برازندگی مدل پیشنهادی و اصلاح‌شده در پژوهش حاضر ۷۵
- جدول ۴-۵. نتایج بوت‌استرپ برای مسیرهای غیرمستقیم ۷۹
- جدول ۴-۶. پارامترهای اندازه‌گیری روابط مستقیم متغیرها در مدل اصلاح‌شده ۸۲

- نمودار ۱-۱. مدل پیشنهادی رابطه علی هیجان‌های پیشرفت و انگیزش تحصیلی با مشغولیت تحصیلی با میانجی -
 گری سرسختی تحصیلی ۵
- نمودار ۱-۲. پیوستار خودتعیین‌گری دسی و رایان (۲۰۰۰a) ۲۸
- نمودار ۱-۳. بارهای عاملی ماده‌های مقیاس تجدیدنظرشده‌ی سرسختی تحصیلی ۵۳
- نمودار ۲-۳. بارهای عاملی ماده‌های مقیاس انگیزش تحصیلی ۵۷
- نمودار ۳-۳. بارهای عاملی ماده‌های پرسشنامه هیجان‌های تحصیلی پکران ۶۰
- نمودار ۴-۳. الگوی عاملی پرسشنامه‌ی مشغولیت تحصیلی تینیو ۶۴
- نمودار ۵-۳. بارهای عاملی ماده‌های خرده‌مقیاس مشغولیت رفتاری پرسشنامه‌ی مشغولیت تحصیلی تینیو ۶۵
- نمودار ۶-۳. بارهای عاملی ماده‌های خرده‌مقیاس مشغولیت هیجانی پرسشنامه‌ی مشغولیت تحصیلی تینیو .. ۶۵
- نمودار ۷-۳. بارهای عاملی ماده‌های خرده‌مقیاس مشغولیت شناختی پرسشنامه‌ی مشغولیت تحصیلی تینیو . ۶۵
- نمودار ۱-۴. ضرایب استاندارد مسیرهای مدل پیشنهادی رابطه‌ی علی هیجان‌های پیشرفت و انگیزش تحصیلی با
 مشغولیت تحصیلی با میانجی‌گری سرسختی تحصیلی ۷۳
- نمودار ۲-۴. ضرایب استاندارد مسیرهای مدل اصلاح‌شده رابطه‌ی علی هیجان‌های پیشرفت و انگیزش تحصیلی
 با مشغولیت تحصیلی با میانجی‌گری سرسختی تحصیلی ۸۱

چکیده

هدف پژوهش حاضر آزمون مدل رابطه‌ی علی هیجان‌های پیشرفت و انگیزش تحصیلی با مشغولیت تحصیلی با میانجی‌گری سرسختی تحصیلی بود. جامعه‌ی آماری این پژوهش را تمام دانش‌آموزان دختر سال اول دبیرستان شهرستان دزفول در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۲ تشکیل داده است. از این جامعه‌ی آماری، نمونه‌ای به تعداد ۱۸۷ نفر با روش تصادفی مرحله‌ای انتخاب شدند. برای سنجش متغیرهای پژوهش از مقیاس انگیزش تحصیلی، پرسشنامه مشغولیت تحصیلی تینیو، پرسشنامه هیجان‌های تحصیلی پکران و مقیاس تجدیدنظر شده‌ی سرسختی تحصیلی استفاده شد. ارزیابی مدل پیشنهادی با استفاده از الگویابی معادلات ساختاری انجام گرفت. جهت آزمون روابط غیرمستقیم نیز از آزمون بوت‌استراپ استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که مدل پیشنهادی روابط علی بین متغیرهای مذکور از برازش قابل قبولی برخوردار بود. برازش بهتر با داده‌ها از طریق حذف مسیرهای انگیزش درونی، انگیزش بیرونی و بی‌انگیزگی به مشغولیت تحصیلی به دست آمد. به طور کلی، نتایج نشان دادند که هیجان‌های مثبت و منفی پیشرفت هم به طور مستقیم و هم به طور غیرمستقیم از طریق سرسختی تحصیلی با مشغولیت تحصیلی در رابطه هستند. همچنین، تمامی فرضیه‌های پژوهش به جز مسیرهای مستقیم انگیزش درونی، انگیزش بیرونی و بی‌انگیزگی به مشغولیت تحصیلی مورد تایید قرار گرفتند.

بیان مسئله

سالیانه شاهد ترک تحصیل دانش‌آموزان زیادی در مقاطع مختلف و به دلایل متعدد هستیم. این آمار بالا نشان می‌دهد که تعداد زیادی از دانش‌آموزان ممکن است دچار احساس خستگی و درماندگی شده باشند یا ارتباط عاطفی لازم را با مدرسه‌شان برقرار نکرده باشند. به علاوه، بسیاری از دانش‌آموزان در کلاس‌های درس حاضر می‌شوند، اما حضور ذهنی لازم برای استفاده از کلاس را ندارند. برای مثال، پژوهش ویلمز^۱ (۲۰۰۳)، به نقل از هریس^۲، (۲۰۱۱) از دانش‌آموزان مدارس ۴۳ کشور دنیا نشان می‌دهد که ۲۰ درصد از دانش‌آموزان فاقد مشارکت مناسب در امور تحصیلی هستند.

مشغولیت تحصیلی^۳ سازه‌ای است که برای اولین بار جهت درک و تبیین افت و شکست تحصیلی مطرح گردید و به عنوان پایه و اساسی برای تلاش‌های اصلاح‌گرایانه در حوزه‌ی تعلیم و تربیت مد نظر قرار گرفت (فردریکس^۴، بلومنفلد^۵ و پاریس^۶، ۲۰۰۴). چپمن^۷ (۲۰۰۳)، به نقل از فتحی‌آشتیانی، سلطانی، شعاعی و فولادوند، (۱۳۹۰) مشغولیت تحصیلی را به عنوان سازه‌ای برای معرفی تمایل دانش‌آموزان به مشارکت در فعالیت‌های روزانه مدرسه، شرکت در کلاس‌ها، انجام تکالیف کلاسی و دنبال کردن دستورات معلم در کلاس به کار برده است. دانش‌آموزانی که مشغولیت تحصیلی دارند، در مدرسه به طور منظم حضور می‌یابند، بر یادگیری متمرکز می‌شوند، به قوانین مدرسه متعهد هستند، نمرات بالاتری کسب می‌کنند و عملکرد بهتری در آزمون‌های استاندارد شده دارند. فقدان مشغولیت تحصیلی پیامدهای جدی از جمله پیشرفت تحصیلی پایین، انجام رفتارهای بزهکارانه و منحرف، افزایش خطر مردودی و ترک تحصیل برای دانش‌آموزان دارد. فردریکس و همکاران (۲۰۰۴)، با بررسی ۴۴ پژوهش مربوط به مشغولیت تحصیلی در مدرسه به روش فراتحلیل، سه دسته مشغولیت عمده را شناسایی نمودند: رفتاری، هیجانی و شناختی. بنابراین واژه‌ی مشغولیت به سازه‌ای چندبعدی اشاره دارد. مشغولیت تحت تاثیر عوامل مختلفی قرار می‌گیرد. از جمله‌ی این عوامل، هیجان‌های پیشرفت^۸، انگیزش تحصیلی^۹ و سرسختی تحصیلی^{۱۰} هستند.

1- Willms

2- Harris

3- academic engagement

4- Fredericks

5- Blumenfeld

6- Paris

7- Chapman

8- learning emotions

9- academic motivation

10- academic hardiness

هیجان‌های پیشرفت را می‌توان مانند سایر هیجان‌های عمومی‌تر، به عنوان وقایعی موقتی در موقعیتی ویژه و در زمانی معین تعریف کرد (پکران^۱، ۲۰۰۶). لذت ناشی از یادگیری، خستگی ناشی از آموزش‌های کلاسی و ناکامی‌ها و عصبانیت‌های ناشی از تکالیف دشوار نمونه‌هایی از هیجان‌های پیشرفت هستند. پکران، الیوت^۲ و می‌یر^۳ (۲۰۰۶، به نقل از کدیور، کاوسیان، فرزاد و نیکدل، ۱۳۸۸) دو نوع متفاوت هیجان پیشرفت را به لحاظ مفهومی برشمرده‌اند؛ هیجان‌های فعالیت^۴ که به فعالیت مرتبط با پیشرفت جاری وابسته هستند و هیجان‌های پیامدی^۵ که به نتایج این فعالیت‌ها بستگی دارند. اغلب هیجان‌ها و به ویژه، هیجان‌های منفی منابع مورد نیاز برای هدف تکلیف را کاهش می‌دهند و به عملکرد شناختی که نیازمند چنین منابعی است، آسیب می‌رسانند. در مقابل، برخی از هیجان‌های مثبت توجه را به تکلیف در دست انجام متمرکز می‌کنند (مثل لذت از یادگیری)، در نتیجه، به عملکرد سود می‌رسانند (گوتز^۶، فرنزل^۷، هال^۸ و پکران، ۲۰۰۸). پژوهش‌های متعددی نشان می‌دهد که هیجان‌ها بر استفاده از راهبردهای شناختی و فراشناختی، انگیزش درونی و خودتنظیمی نیز اثر می‌گذارند (کدیور و همکاران، ۱۳۸۸).

عامل دیگری که با مشغولیت تحصیلی رابطه دارد، انگیزش تحصیلی است. بررسی‌های براهنی (۱۳۶۳، به نقل از پورشافعی و بنی‌اسدی، ۱۳۹۱) نشان داده است که انگیزش یکی از عوامل اصلی بروز رفتار است و در تمام رفتارها از جمله یادگیری، عملکرد، ادراک، دقت، یادآوری، فراموشی، تفکر، خلاقیت و هیجان اثر دارد. انگیزش یک فرایند است و نه یک فراورده. به باور پینتریچ^۹ (۲۰۰۲، به نقل از پورشافعی و بنی‌اسدی، ۱۳۹۱) ما نمی‌توانیم انگیزش را مشاهده کنیم اما می‌توانیم آن را از رفتارهایی مانند انتخاب تکلیف، تلاش، استقامت و گفتار استنباط کنیم. دانش‌آموزان بسیار برانگیخته برای زمان طولانی‌تری مقاومت می‌کنند و زمانی که با موانع غیرقابل انتظار رو به رو می‌شوند، تلاش بیش‌تری از خود نشان می‌دهند (پینتریچ و شانک^{۱۰}، ۲۰۰۲). در رابطه با انگیزش تحصیلی، پینتریچ و زوشو^{۱۱} (۲۰۰۲، به نقل از اریپات‌تامانیل^{۱۲}، ۲۰۱۱) آن را شامل فرایندهای درونی می‌دانند که موجب برانگیختن و حفظ فعالیت برای دستیابی به اهداف تحصیلی ویژه

1- Pekrun

2- Elliot

3- Maier

4- activity emotions

5- outcome emotions

6- Goetz

7- Frenzel

8- Hall

9- Pintrich

10- Schunk

11- Zusho

12- Areepattamanni

می‌شود. دسی^۱ و رایان^۲ (۲۰۰۰b)، انگیزش تحصیلی را دارای ماهیتی چندبعدی و شامل سه نوع کلی انگیزش درونی^۳، انگیزش بیرونی^۴ و بی‌انگیزگی^۵ می‌دانند. دانش‌آموزانی که به لحاظ درونی برانگیخته هستند برای کسب احساس درونی خشنودی به یادگیری، عملکرد و موفقیت گرایش دارند. در مقابل، دانش‌آموزان به لحاظ بیرونی برانگیخته برای کسب نمره مطلوب یا هر شکل پاداش بیرونی دیگر مثل پول یا جایزه تلاش می‌کنند. دانش‌آموزانی که انگیزش درونی دارند، در زمان رویارویی با چالش‌های تحصیلی، پایداری، خودپنداره تحصیلی، خلاقیت، رفتار داوطلبانه و بالاخره عملکرد تحصیلی بیشتری را نشان می‌دهند.

سرسختی تحصیلی عامل دیگری است که با مشغولیت تحصیلی رابطه دارد. کوباسا^۶ (۱۹۷۹)، به نقل از بنیشک^۷، لویز^۸، می‌شام^۹، شپین^{۱۰}، فلدمن^{۱۱} (۲۰۰۵) سرسختی تحصیلی را بر اساس نظریه‌های روانشناسان وجودی در مورد میزان صحت و سلامت یک زندگی، به عنوان مولفه‌ای شخصیتی تدوین کرده است. نظریه‌ی کوباسا نشان می‌دهد که سه فرایند ارزیابی شناختی (کنترل^{۱۲}، تعهد^{۱۳} و چالش‌پذیری^{۱۴}) با مقاومت و ثبات قدم در زمان مواجهه با رویدادهای مشکل زندگی مرتبط هستند. دانش‌آموزان سرسخت احساس می‌کنند توانایی رسیدن به اهداف تحصیلی را از طریق تلاش و خودتنظیمی هیجانی دارند، می‌خواهند از طریق فداکاری‌های شخصی و به لحاظ تحصیلی برتر باشند و اهداف تحصیلی سخت را برای دستیابی به رشد شخصی طولانی‌مدت دنبال می‌کنند.

پژوهش‌های موجود، روابط بین متغیرهای مذکور را با مشغولیت تحصیلی و متغیرهای مشابه آن تایید کرده‌اند. برای مثال، می‌توان به رابطه‌ی بین هیجان‌های تحصیلی و تلاش تحصیلی (ساکیز^{۱۵}، ۲۰۰۷)، انگیزش تحصیلی و مشغولیت تحصیلی (اریپات‌تامانیل، ۲۰۱۱)، تعهد سرسختی و عملکرد تحصیلی (شیرد^{۱۶}، ۲۰۰۹)

1- Deci

2- Ryan

3- intrinsic motivation

4- extrinsic motivation

5- amotivation

6- Kobasa

7- Benishek

8 - Lopez

9- Mecham

10- Shipon

11- Feldman

12- control

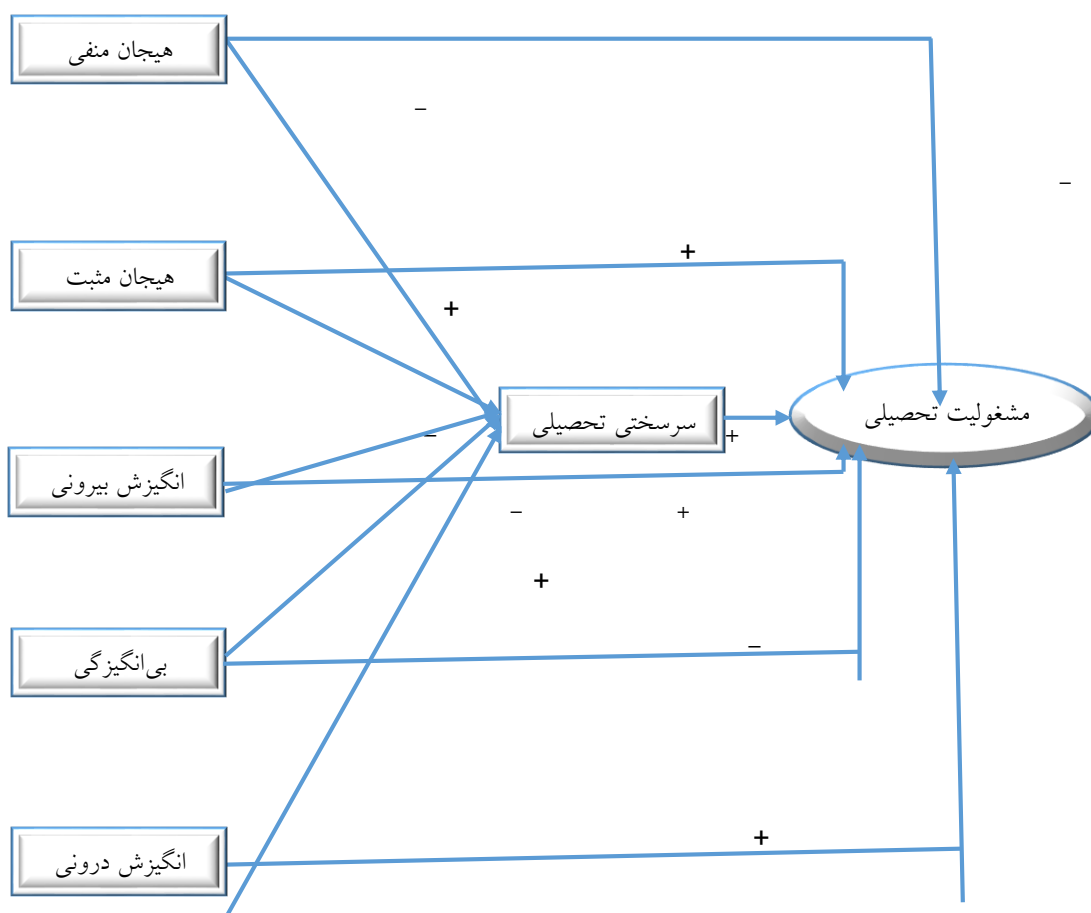
13- commitment

14- challenge

15- Sakiz

16- Sheard

و سرسختی روانشناختی و هیجان‌ها (کول^۱، براک^۲ و ووگل^۳، ۲۰۰۶) اشاره کرد. در مجموع، پژوهش‌گر با برداشت از یافته‌های پیشین قصد دارد به این سوال پاسخ دهد که آیا مدل رابطه‌ی علی انگیزش تحصیلی و هیجان‌های پیشرفت با مشغولیت تحصیلی با میانجی‌گری سرسختی تحصیلی برازنده داده‌ها می‌باشد؟ در این مدل انگیزش تحصیلی (انگیزش درونی، انگیزش بیرونی و بی‌انگیزگی) و هیجان‌های پیشرفت (هیجان‌های مثبت و منفی) به عنوان پیشایندهای سرسختی تحصیلی در نظر گرفته شده است، به دنبال آن سرسختی تحصیلی هم بر مشغولیت تحصیلی اثرگذار است. نمودار مدل پیشنهادی را می‌توان به صورت زیر ترسیم نمود (نمودار ۱-۱ ملاحظه شود).

نمودار ۱-۱. مدل پیشنهادی رابطه‌ی علی هیجان‌های پیشرفت و انگیزش تحصیلی با مشغولیت تحصیلی با میانجی‌گری سرسختی تحصیلی

1- Cole
2- Bruch
3- Vogel

اهمیت و ضرورت پژوهش

از آن جایی که مشغولیت و پیشرفت تحصیلی عناصر مهمی برای ارتقای احساس شایستگی در دوره نوجوانی هستند، بنابراین، توجه فزاینده به افزایش اشتیاق دانش‌آموزان نسبت به کلاس درس و مدرسه، ایجاد انگیزه برای داشتن مطالعه مستمر و بهینه‌سازی تلاش‌های تحصیلی برای کسب موفقیت در دانش‌آموزان ضروری به نظر می‌رسد. بهبود مشغولیت در دانش‌آموزان راه بالقوه‌ای برای بهتر ساختن برون‌دادهای تربیتی (برای مثال، افزایش در نرخ انجام تکالیف مدرسه و بهبود در پیشرفت تحصیلی) است. مشغولیت سازه‌ی انعطاف‌پذیری است (هریس، ۲۰۱۱) و شناسایی همبسته‌های آن می‌تواند به مدارس و مسئولین در این زمینه کمک کند تا محیط‌های آموزشی را به گونه‌ای مناسب ترتیب دهند.

پژوهش حاضر تا جایی که پژوهش‌گر بررسی کرده است، نخستین پژوهش در ایران است که نمونه‌ای از متغیرهای هیجانی، شخصیتی و انگیزشی را برای پیش‌بینی مشغولیت تحصیلی به عنوان یک سازه‌ی یکپارچه، به کار می‌برد. پژوهش‌های متعددی به هر یک از ابعاد جداگانه‌ی مشغولیت پرداخته است اما در زمینه آزمودن مشغولیت به عنوان یک سازه یکپارچه کار زیادی صورت نگرفته است. هم‌جوشی رفتار، شناخت و عاطفه تحت اندیشه مشغولیت، توصیف نیرومندتری از وضعیت مشغولیت تحصیلی به دست می‌دهد تا این که عناصر آن به طور جداگانه سنجیده شوند.

همچنین، تا جایی که پژوهش‌گر بررسی کرده است، این نخستین بار است که یک الگو از روابط غیرمستقیم هیجان‌های پیشرفت و انگیزش تحصیلی با مشغولیت تحصیلی با در نظر گرفتن سرسختی تحصیلی به عنوان متغیر میانجی طراحی می‌شود. به علاوه، در زمینه‌ی رابطه‌ی سرسختی با متغیرهای تحصیلی پژوهش‌های محدودی در ایران و خارج از ایران یافت شده است که لزوم کار بیش‌تر در این زمینه را روشن می‌کند.

هدف‌های پژوهش

این پژوهش دارای یک هدف کلی و چند هدف جزئی به شرح زیر می‌باشد:

هدف کلی

هدف کلی این پژوهش آزمایش برازندگی مدل پیشنهادی هیجان‌های پیشرفت و انگیزش تحصیلی با مشغولیت تحصیلی با میانجی‌گری سرسختی تحصیلی در دانش‌آموزان دختر سال اول دبیرستان‌های دولتی شهر دزفول می‌باشد.

هدف‌های جزئی

۱- تعیین رابطه‌ی هیجان‌های پیشرفت (هیجان‌های منفی و مثبت) با سرسختی تحصیلی.

- ۲- تعیین رابطه‌ی انگیزش تحصیلی (انگیزش درونی، انگیزش بیرونی و بی‌انگیزگی) با سرسختی تحصیلی.
- ۳- تعیین رابطه‌ی سرسختی تحصیلی با مشغولیت تحصیلی.
- ۴- تعیین رابطه‌ی مستقیم و غیرمستقیم هیجان‌های پیشرفت (هیجان‌های منفی و مثبت) با مشغولیت تحصیلی.
- ۵- تعیین رابطه‌ی مستقیم و غیرمستقیم انگیزش تحصیلی (انگیزش درونی، انگیزش بیرونی و بی‌انگیزگی) با مشغولیت تحصیلی.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های این پژوهش به صورت یک فرضیه کلی، چند فرضیه‌ی مستقیم و چند فرضیه‌ی غیرمستقیم، به شرح زیر می‌باشد:

فرضیه‌ی کلی

مدل مفروض رابطه‌ی علی هیجان‌های پیشرفت و انگیزش تحصیلی با مشغولیت تحصیلی با میانجی‌گری سرسختی تحصیلی در دانش‌آموزان دختر دبیرستانی شهر دزفول برازنده داده‌ها است.

فرضیه‌های مستقیم

- ۱- بین انگیزش درونی و مشغولیت تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد.
- ۲- بین انگیزش بیرونی و مشغولیت تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد.
- ۳- بین بی‌انگیزگی و مشغولیت تحصیلی رابطه منفی وجود دارد.
- ۴- بین هیجان‌های مثبت پیشرفت و مشغولیت تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد.
- ۵- بین هیجان‌های منفی پیشرفت و مشغولیت تحصیلی رابطه منفی وجود دارد.
- ۶- بین سرسختی تحصیلی و مشغولیت تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد.
- ۷- بین انگیزش درونی و سرسختی تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد.
- ۸- بین انگیزش بیرونی و سرسختی تحصیلی رابطه منفی وجود دارد.
- ۹- بین بی‌انگیزگی و سرسختی تحصیلی رابطه منفی وجود دارد.
- ۱۰- بین هیجان‌های منفی پیشرفت و سرسختی تحصیلی رابطه منفی وجود دارد.
- ۱۱- بین هیجان‌های مثبت پیشرفت و سرسختی تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد.

فرضیه‌های غیرمستقیم ساده

- ۱۲- بین انگیزش درونی و مشغولیت تحصیلی از طریق سرسختی تحصیلی رابطه وجود دارد.

- ۱۳- بین انگیزش بیرونی و مشغولیت تحصیلی از طریق سرسختی تحصیلی رابطه وجود دارد.
- ۱۴- بین بی انگیزگی تحصیلی و مشغولیت تحصیلی از طریق سرسختی تحصیلی رابطه وجود دارد.
- ۱۵- بین هیجان‌های مثبت پیشرفت و مشغولیت تحصیلی از طریق سرسختی تحصیلی رابطه وجود دارد.
- ۱۶- بین هیجان‌های منفی پیشرفت و مشغولیت تحصیلی از طریق سرسختی تحصیلی رابطه وجود دارد.

تعریف‌های مفهومی و عملیاتی متغیرها

۱. **تعریف مفهومی مشغولیت تحصیلی:** منظور از مشغولیت تحصیلی، تمایل به مشارکت در فعالیت‌های

روزانه مدرسه می‌باشد (چپمن، ۲۰۰۳، به نقل از فتحی‌آشتیانی و همکاران، ۱۳۹۰).

۲. **تعریف عملیاتی مشغولیت تحصیلی:** در پژوهش حاضر منظور از مشغولیت تحصیلی مقدار نمره‌ای

است که دانش‌آموز از مقیاس مشغولیت تحصیلی تینیو^۱ (۲۰۰۹، به نقل از فتحی‌آشتیانی و همکاران، ۱۳۹۰) به دست می‌آورد. مقیاس مشغولیت تحصیلی تینیو دارای سه خرده مقیاس به شرح زیر می‌باشد.

۱-۱. **تعریف مفهومی مشغولیت رفتاری:** مشغولیت رفتاری شامل درگیر شدن در فعالیت‌های تحصیلی،

اجتماعی یا فوق برنامه است (اسبروکو^۲، ۲۰۰۹).

۱-۲. **تعریف عملیاتی مشغولیت رفتاری:** در پژوهش حاضر، مشغولیت رفتاری نمره‌ای است که دانش‌آموز

از خرده‌مقیاس رفتاری مقیاس مشغولیت تحصیلی تینیو (۲۰۰۹، به نقل از فتحی‌آشتیانی و همکاران، ۱۳۹۰) به دست می‌آورد و رفتارهایی مثل پاسخ فعالانه دادن به سوال‌های معلم، یادداشت‌برداری از مطالب در کلاس و شرکت در کلاس‌های فوق برنامه را شامل می‌شود.

۱-۲. **تعریف مفهومی مشغولیت هیجانی:** مشغولیت هیجانی به احساسات دانش‌آموزان و نگرانی آن‌ها

درباره مدرسه اشاره دارد (اسبروکو، ۲۰۰۹).

۲-۲. **تعریف عملیاتی مشغولیت هیجانی:** در پژوهش حاضر، مشغولیت هیجانی نمره‌ای است که دانش‌آموز

از خرده‌مقیاس هیجانی مقیاس مشغولیت تحصیلی تینیو (۲۰۰۹، به نقل از فتحی‌آشتیانی و همکاران، ۱۳۹۰) به دست می‌آورد و رفتارهایی مثل رضایت از سطح آموزشی مدرسه، علاقه‌مندی به فعالیت‌های مدرسه و لذت بردن از شرکت در کلاس‌ها را در بر می‌گیرد.

^۱- Tinio's Academic Engagement Scale (TAES)

^۲- Sbrocco

۳-۱. **تعریف مفهومی مشغولیت شناختی:** مشغولیت شناختی میزان سرمایه‌گذاری دانش‌آموزان در زمینه فعالیت‌های تحصیلی و توانایی دانش‌آموز در برانگیختن خویش به منظور انجام فعالیت‌های تحصیلی را در بر می‌گیرد (اسبروکو، ۲۰۰۹).

۳-۲. **تعریف عملیاتی مشغولیت شناختی:** در پژوهش حاضر، مشغولیت شناختی نمره‌ای است که دانش‌آموز از خرده‌مقیاس هیجانی مقیاس مشغولیت شناختی تینیو (۲۰۰۹)، به نقل از فتحی‌آشتیانی و همکاران، (۱۳۹۰) به دست می‌آورد و رفتارهایی مثل تمرکز در جلسه امتحان، تکالیف آسان برگزیدن و اولویت دادن به مدرسه و دانشگاه را شامل می‌شود.

۴-۱. **تعریف مفهومی هیجان‌های پیشرفت:** پکران^۱، گوتز، تیتز^۲ و پری^۳ (۲۰۰۲)، هیجان‌های پیشرفت را هیجان‌هایی می‌دانند که به طور مستقیم با فعالیت‌های پیشرفت یا پیامدهای پیشرفت گره خورده‌اند. این هیجان‌ها موقعیت‌های گوناگون حضور در کلاس درس، امتحان و زمان مطالعه را شامل می‌شوند. در پژوهش حاضر، هیجان‌های پیشرفت در موقعیت یادگیری مد نظر است.

۴-۲. **تعریف عملیاتی هیجان‌های پیشرفت:** منظور از هیجان‌های پیشرفت در پژوهش حاضر، مقدار نمره‌ای است که فرد از پرسشنامه‌ی هیجان‌های پیشرفت پکران^۴ (۲۰۰۲)، به نقل از کدیور و همکاران، (۱۳۸۸) در بخش هیجان‌های مرتبط با یادگیری کسب می‌کند. این هیجان‌ها شامل هیجان‌های مثبت (غرور^۵، امیدواری^۶ و لذت^۷) و هیجان‌های منفی (خشم^۸، اضطراب^۹، ناامیدی^{۱۰}، شرم^{۱۱} و خستگی^{۱۲}) می‌باشد.

۵-۱. **تعریف مفهومی انگیزش درونی:** انگیزش درونی انگیزشی است که از درون فرد ناشی می‌شود و در نتیجه‌ی آن نسبت به افزایش شایستگی فرد در رابطه با وظایف تحصیلی ویژه، اشتیاق و لذتی ایجاد می‌شود (مانسل^{۱۳}، گرین^{۱۴} و والکر^{۱۵}، ۲۰۰۶).

1- Pekrun

2- Titz

3- Perry

4- Pekrun's Achievement Emotion Questionnaire (PAEQ)

5- pride

6- hope

7- enjoyment

8- anger

9- anxiety

10- hopelessness

11- shame

12- boredom

13- Mansell

14- Greene

15- Walker

۵-۲. **تعریف عملیاتی انگیزش درونی:** منظور از انگیزش درونی در این پژوهش، مقدار نمره‌ای است که فرد از خرده‌مقیاس انگیزش درونی مقیاس انگیزش تحصیلی (به نقل از تنهای رشوانلو، ۱۳۸۷) به دست می‌آورد و به احساس رضایت از یادگیری چیزهای جدید و لذت از فهمیدن نادانسته‌ها، احساس لذت از پیشرفت در دروس و کارهای شخصی و علاقه برای رفتن به مدرسه و احساس سرگرمی در مدرسه اشاره دارد.

۶-۱. **تعریف مفهومی انگیزش بیرونی:** انگیزش بیرونی انگیزشی است که در جهت کسب یا اجتناب از چیزی خارج از خود ایجاد می‌شود (مانسل و همکاران، ۲۰۰۶).

۶-۲. **تعریف عملیاتی انگیزش بیرونی:** منظور از انگیزش بیرونی در این پژوهش، مقدار نمره‌ای است که فرد از خرده‌مقیاس انگیزش بیرونی مقیاس انگیزش تحصیلی (به نقل از تنهای رشوانلو، ۱۳۸۷) به دست می‌آورد. فردی که انگیزش بیرونی دارد، برای دستیابی به شغل مناسب و مطلوب و اثبات توانایی‌اش به خود و دیگران، درس می‌خواند.

۷-۱. **تعریف مفهومی بی‌انگیزگی:** دسی و رایان (۱۹۸۵، به نقل از لاوندر^۱، ۲۰۰۵)، بی‌انگیزگی تحصیلی را یک گسستگی مشهود در رابطه‌ی بین اعمال و پیامدها می‌دانند. افرادی که بی‌انگیزه هستند به رابطه موجود بین تلاش و دستاورد توجه ندارند و نتیجه می‌گیرند، پیشرفت چیزی است که در اثر شانس یا توانایی‌های ذاتی، نه از طریق تلاش به دست می‌آید.

۷-۲. **تعریف عملیاتی بی‌انگیزگی:** بی‌انگیزگی نمره‌ای است که فرد در خرده‌مقیاس بی‌انگیزگی مقیاس انگیزش تحصیلی (به نقل از تنهای رشوانلو، ۱۳۸۷) به دست می‌آورد و به احساس اتلاف وقت در مدرسه و نداشتن دلیل برای ادامه تحصیل گفته می‌شود.

۸-۱. **تعریف مفهومی سرسختی تحصیلی:** گرایش دانش‌آموزان به مقاومت در مواجهه با مشکلات تحصیلی (بنیشک و لویز، ۲۰۰۱) را گویند.

۸-۲. **تعریف عملیاتی سرسختی تحصیلی:** منظور از سرسختی تحصیلی در پژوهش حاضر، مقدار نمره‌ای است که فرد از مقیاس تجدیدنظرشده‌ی سرسختی تحصیلی^۲ (بنیشک و همکاران، ۲۰۰۵) به دست می‌آورد. این مقیاس دارای سه بعد تعهد/کنترل تلاش، کنترل عاطفه و چالش‌پذیری می‌باشد.

^۱ - Lavender

^۲ - Revised Academic Hardiness Scale (RAHS)

مقدمه

در این فصل، ابتدا مبانی نظری متغیرهای پژوهش، سپس، پیشینه‌ی پژوهشی و در پایان، خلاصه‌ای از فصل ارائه می‌شود:

الف) پیشینه‌ی نظری

هیجان‌های پیشرفت

پکران (۱۹۹۲)، به نقل از ساکیز، (۲۰۰۷) از هیجان‌های ویژه‌ای که توسط دانش‌آموزان در موقعیت‌های یادگیری تجربه می‌شود و مستقیماً با یادگیری تحصیلی و موفقیت آموزشی مربوط هستند، با عنوان هیجان‌های پیشرفت یاد می‌کند. پیش از پرداختن به هیجان‌های پیشرفت لازم است در ابتدا مروری بر تعاریف و نظریه‌های هیجان، به طور کلی داشته باشیم.

تعریف هیجان و ابعاد آن

عنوان احساس می‌شناسند، اما احساس تنها جزئی از هیجان است. کلینجینا^۱ و کلینجینا (۱۹۸۱)، فرانکن^۲، هیجان پدیده‌ای پیچیده و چند بعدی است. در حالی که در نگاه نخست، عموم افراد هیجان را به ۱۹۹۸، ترجمه‌ی شمس‌اسفندآباد، محمودی و امامی‌پور، (۱۳۸۴) تعریفی از هیجان ارائه داده‌اند که عناصر اصلی تعاریف پیشین را شامل می‌شود. طبق این تعریف، هیجان حاصل تعامل بین عوامل ذهنی، محیطی و فرایندهای عصبی و هورمونی و ناشی از فرایندهای زیست‌شناختی، آموخته‌شده و شناختی است. این تعریف نکات زیر را شامل می‌شود:

- ۱- هیجان ناشی از تجاربی عاطفی مثل لذت یا ناراحتی است.
- ۲- هیجان‌ها باعث می‌شوند تا فرد تبیین‌های شناختی خلق کند. برای مثال، علت‌ها را به خود یا محیط نسبت دهد.
- ۳- هیجان باعث انواع سازگاری‌های درونی مثل بالا رفتن ضربان قلب می‌شود.
- ۴- هیجان رفتارهایی را فرا می‌خواند که اغلب و نه همیشه، بیانی (خندیدن یا گریستن)، هدفمند (کمک کردن یا اجتناب کردن) و انطباقی (حذف چیزی که تهدیدی بالقوه برای بقا محسوب می‌شود) هستند.

^۱ - Kleinginna
^۲ - Franken

به طور کلی چهار بعد احساسی، هدفمند، انگیزشی بدن و اجتماعی-بیانگر برای هیجان‌ها شناسایی شده است. بعد احساسی، به هیجان، تجربه‌ی ذهنی می‌دهد و در فرایندهای شناختی ریشه دارد. بعد انگیزشی، فعالیت سیستم خودمختار و هورمونی را شامل می‌شود که رفتار مقابله با هیجان را آماده و تنظیم می‌کند. بعد هدفمند، حالت انگیزشی هدفمندی به شخص می‌دهد تا در مواجهه با شرایط هیجان‌آور، اقدام‌های لازم را انجام دهد. بعد اجتماعی-بیانگر، جنبه‌ی ارتباطی هیجان است. تجربیات خصوصی شخص از طریق حالت‌های بدن، ژست‌ها، آواگری‌ها و جلوه‌های صورت علنی می‌شوند. بنابراین، هیجان‌ها پدیده‌هایی احساسی-انگیزشی-هدفمند-بیانگر کم‌دوام هستند که به ما کمک می‌کنند در هنگام مواجهه با فرصت‌ها و چالش‌های مهم زندگی، سازگار شویم (ریو^۱، ۲۰۰۵، ترجمه‌ی سیدمحمدی، ۱۳۸۶).

وظایف و نقش هیجان‌ها

داروین در جریان پژوهش خود درباره‌ی هیجان‌ها، به این نتیجه رسید که هیجان‌ها به حیوانات کمک می‌کنند تا با محیط اطرافشان سازگار شوند. هیجان‌ها وظیفه‌ی محافظت، نابودی، تولید مثل، اتحاد، پیوندجویی، طرد، کاوش، جهت‌گیری و نظیر این‌ها را بر عهده دارند. برای مثال، ترس، بدن را برای پس‌کشیدن و گریز، نیرومند و هدایت می‌کند. خشم بدن را برای نابود کردن جنبه‌ای از محیط مثل دشمن، مانع و قید و بند آماده می‌کند. انتظار، برای کاوش محیط علاقه ایجاد می‌کند و بدن را برای تحقیق آماده می‌کند. بنابراین، هیجان‌ها گردانندگان مثبت، کارکردی، هدفمند و انطباقی رفتار هستند. به طور خلاصه، وظایف، فواید و نقش هیجان‌ها را می‌توان در چند مورد بیان کرد: کمک به کنار آمدن و حل تکالیف اساسی زندگی، سازگاری فرد با محیط‌های مادی و اجتماعی، تسهیل انتقال احساسات، تعامل و برقراری روابط با دیگران و آمادگی پاسخگویی به موقعیت‌های خاص (حسن‌زاده، ۱۳۸۶).

هیجان‌های مثبت و منفی

لازاروس (۱۹۹۱، به نقل از حسن‌زاده، ۱۳۸۶) بین هیجان‌های ناهمخوان با هدف^۲، که جلوی دستیابی به اهداف شخصی را می‌گیرند و هیجان‌های همخوان با هدف^۳، که دستیابی به اهداف شخصی را تسهیل می‌کنند، تمایز قائل شده است. به طور کلی، هیجان‌های ناهمخوان با هدف، منفی و هیجان‌های همخوان با هدف،

^۱- Reeve

^۲- goal-incongruent

^۳- goal-congruent

مثبت هستند. هیجان‌های مثبت شامل شادی، خوش‌بینی و امید، علاقه و عشق و هیجان‌های منفی شامل ترس، خشم، نفرت، غم، احساس گناه، شرمساری و استرس می‌باشند. تفکر عمومی این است که هیجان‌های مثبت، پیامدهای مثبت و هیجان‌های منفی، پیامدهای منفی دارد. با این حال، هرکدام از این دو دسته هیجان از محاسنی برخوردار هستند. هیجان‌های مثبت دایره‌ی تفکر آدمی را وسعت می‌بخشند، باعث گسترش آفرینندگی، کنجکاوی و پیوند بیش‌تر با دیگران می‌شوند، به کشف دیدگاه‌ها و پیوندهای اجتماعی و کسب مهارت‌های جسمانی و اجتماعی می‌انجامند، بر منابعی که فرد در مقابله با مسائل و مشکلات به کار می‌گیرد، می‌افزایند و توانایی سازگاری تکاملی مثل تولید مثل را افزایش می‌دهند. از سویی، هیجان‌های منفی منابع انگیزشی برای دفاع از خود، ایجاد روحیه‌ی همکاری (احساس گناه) و جست و جوی عدالت (خشم) هستند، جنبه‌ی اطلاع‌دهنده دارند (برای مثال، غمگینی از فقدان خبر می‌دهد) و به یادگیری کمک می‌کنند. احساس منفی نشان‌دهنده‌ی وجود مشکلی است و ما را برمی‌انگیزد تا به حل مسئله بپردازیم (حسن‌زاده، ۱۳۸۶).

نظریه‌های هیجان

خداپناهی (۱۳۸۸)، نظریه‌های هیجان را در شش طبقه‌ی کلی (نظریه‌های زیستی، نظریه‌های شناختی، نظریه‌های اختصاصی، نظریه‌های تحولی، نظریه‌های اجتماعی و نقش فرهنگ و نظریه‌های بالینی هیجان) ارائه کرده است که در زیر به آن‌ها اشاره و شرحی از هرکدام بیان می‌شود.

نظریه‌های زیستی هیجان

در این دسته، ابتدا می‌توان به نظریه‌ی جیمز-لانگه^۱، به عنوان یکی از نظریه‌های کلاسیک اشاره کرد. طبق نظر جیمز-لانگه (۱۸۸۴)، به نقل از خداپناهی (۱۳۸۸)، وجود محرک هیجانی سبب فعال شدن پاسخ‌های ماهیچه‌ای و رفتاری می‌گردد و پس‌خوراند ناشی از پاسخ‌های ارگانیزم، تجربه‌ی هیجانی تلقی می‌شود. برای مثال، فرد در اثر گریه کردن، غمگین و در اثر فرار دچار ترس می‌شود. نظریه‌ی جیمز-لانگه بر دو فرض استوار بود. اول، این که بدن به رویدادهای هیجان‌انگیز مختلف به صورت منحصر به فردی پاسخ می‌دهد. دوم، این که بدن به رویدادهایی که هیجان‌انگیز نیستند، واکنش نشان نمی‌دهد (ریو، ۲۰۰۵، ترجمه‌ی سیدمحمدی، ۱۳۸۶). پس از این نظریه، نظریه‌های کلاسیک دیگری نیز در زمینه‌ی دیدگاه زیستی هیجان مطرح شده است که چندین باور مشترک در همه‌ی آن‌ها مشاهده می‌شود:

۱- هیجان نظامی است که هم تحت تاثیر و هم موثر بر نظام‌های دیگر است.

^۱ - James-Lange